

Vybrané otázky veřejnoprávní úpravy vývozu zboží dvojího (po)užití

Abstrakt

V době, kdy vznikala tato práce, dominovalo v mezinárodním prostředí téma bezpečnosti. Vojenský konflikt na Ukrajině, terorismus v Izraeli a vzrůstající antagonismus globálních i regionálních velmocí učinily témata jako vojenský materiál, zbraně hromadného ničení a mezinárodní sankce velmi aktuálními. Zboží dvojího použití se všemi těmito bezpečnostními tématy úzce souvisí. Jejím prostřednictvím lze skrytě výrazně zvýšit vojenské kapacity na poli zbraní konvenčních i nekonvenčních a v oblasti informační. Přesto, že je široce používáno v oblasti průmyslu a může nás obklopotvat doslova na každém kroku, zůstává ve stínu širší pozornosti. Přitom s jeho vývozem spojuje normotvůrce řadu extenzivních povinností.

Za zboží dvojího použití označuje takové produkty, software a „know-how“, které je použitelné pro civilní i vojenské účely. Jeho získávání za účelem zneužití je pak označováno pojmem „proliferace“. Právní úprava vývozu tohoto zboží je specifická, protože jde o prolínání mezinárodního práva s právem evropským, které je uplatňováno prostředky práva správního. Ze své podstaty se vzájemně doplňuje s mezinárodními sankcemi.

Lze rozlišit dvě kategorie zboží dvojího použití. Nominální zboží dvojího použití, které zahrnuje položky uvedené na legislativcem sestaveném seznamu. Užitelné zboží dvojího použití pak může být cokoli, co je dle vědomí vývozce určeno ke zneužití v souvislosti s nelegitimními zbrojními aktivitami (zbraně hromadného ničení, nelegálně obstaraným vojenským materiálem) či k narušování soukromí. S různou kategorií zboží dvojího použití spojuje normotvůrce i různá práva a povinnosti, včetně možností využití vývozních povolení.

Díky specifikům původu a účelu regulace vývozu zboží dvojího použití (především otázky mezinárodní bezpečnosti) se při jejich získávání uplatní některé zásady správního řízení značně modifikovaně – například zásada dvouinstančnosti je zcela opuštěna, naopak je zdůrazněna zásada spolupráce národní i mezinárodní.

V souvislosti s vývozním povolením musí Ministerstvo průmyslu a obchodu zohlednit celou řadu okolností: souladnost zamýšleného vývozu s mezinárodními sankcemi a embargy, rizika šíření zbraní hromadného ničení, vnitropolitickou a regionální situaci v zemi určení, riziko podpory terorismu a přístupu k ochraně lidských práv. Podstatné úsilí by mělo být věnováno riziku zneužití či odklonu konkrétního vývozu při vědomí konečných uživatelů a deklarovaného konečného způsobu použití.

Zákonodárce klade i určitá očekávání do osoby vývozce. Ten by měl zavést vnitropodnikový program pro kontrolu vývozu (neboli ICP). Jeho těžištěm je posuzování transakčních rizik souvisejících s vývozem. Jejich nedílnou součástí je i klasifikace zboží. Klasifikace zboží směřuje k detekci takových položek (software i „know-how“), které naplňují definici Nominálního zboží dvojího použití. Posuzování transakčních rizik se uplatní na veškeré vývozy a je způsobilé odhalit Utilitární zboží dvojího použití. Účelem ICP je odhalit rizikovost vývozu při zohlednění v podstatě týchž kritérií, která používá správní orgán při rozhodování o žádosti o vývozní povolení.

Hlavní metodou této práce je rešerše poznatků z odborné literatury. Protože k některým otázkám není dostatek relevantních zdrojů v češtině ani v angličtině, používám i metodu analýzy založené na interpretaci právních předpisů i oficiálních doporučení (pramenů tzv. „soft law“). Aplikuji přitom interpretační metody, jež se obvykle používají při výkladu právních předpisů. Vedle výkladu jazykového a logicko-systematického dávám zvláštní důraz na použití teleologického a historického výkladu. Z tohoto substrátu syntetizuji závěry, které na příslušných místech formuluji.

Jsem přesvědčen, že tato práce poskytuje ucelený obraz hlavních rysů právní úpravy vývozu zboží dvojího použití. Je tak způsobilá přispět k větší publicitě právní úpravy vývozu zboží dvojího použití mezi odbornou (nikoliv nutně právní) veřejností. Identifikace specifik této úpravy je pak využitelná i pro zlepšení některých aspektů, které jsem identifikoval jako problematické, a může usnadnit i případnou další odbornou výzkumnou a publikační činnost. V neposlední řadě jsou některé pasáže konstruovány tak, aby byly pro vývozce nástinem praktických možností, jak splnit do něj vkládaná očekávání.

Klíčová slova: Zboží dvojího použití, vývoz, proliferace zbraní hromadného ničení